

ІМПОРТНО-ЕКСПОРТНІ ОПЕРАЦІЇ НА РИНКУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Мета дослідження полягає у виявленні динаміки функціонування процесу ввезення та вивезення культурних цінностей та його залежності від внутрішніх та зовнішніх чинників. **Методи дослідження.** Вибір дослідницьких стратегій у вивченні динаміки імпоротно-експортних операцій на ринку культурних цінностей залежав від поточної інформації. Основою вибору методів студіювання стали засади системності та комплексного підходу. Використано метод документального аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, що дало змогу простежити у часовому вимірі розвиток ринку культурних цінностей на основі студіювання імпоротно-експортних операцій. Використання вказаних методів сприяло отриманню власних теоретичних результатів. **Наукова новизна** полягає у постановці й розробці актуальної теми, яка в науковому вимірі не одержала всебічного й об'єктивного висвітлення та досліджується вперше. Обґрунтовано ідею, що результати та стан імпоротно-експортних операцій можуть слугувати одними із складових у вивченні динаміки функціонування ринку культурних цінностей, виявленні тенденцій його розвитку. **Висновки.** Функціонування ринку культурних цінностей є складовою частиною державної політики в галузі культури і стосується приватної її частини. У правовому полі ринок культурних цінностей не має належного нормативного забезпечення. Діяльність органів влади у секторі імпоротно-експортних операцій з культурними цінностями в частині класифікації предметів не узгоджена. Констатується, що динаміка таких операцій залежить від попиту на предмети колекціонування, який, у свою чергу, формується не тільки під впливом культурно-мистецьких тенденцій, а й залежить від суспільно-політичних та економічних процесів розвитку суспільства.

Ключові слова: колекції, культурні цінності, імпорт, ввезення, експорт, вивезення, ринок, попит, динаміка, функціонування.

Карпов Виктор Васильевич, доктор исторических наук, заведующий отделом аспирантуры и докторантуры Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Импортно-экспортные операции на рынке культурных ценностей

Цель исследования состоит в изучении динамики функционирования процесса ввоза и вывоза культурных ценностей и установлении их зависимости от внутренних и внешних факторов. **Методы исследования.** Выбор исследовательских стратегий в изучении динамики импортно-экспортных операций на рынке культурных ценностей зависел от текущей информации. Основой выбора методов послужили принципы системности и комплексного подхода. Использован метод документального анализа и синтеза, сравнительного анализа, что позволило проследить во временном измерении развитие рынка культурных ценностей на основе изучения импортно-экспортных операций. Использование указанных методов исследования способствовало получению собственных теоретических результатов. **Научная новизна** исследования заключается в постановке и разработке актуальной темы, которая в научном измерении не получила всестороннего и объективного освещения и исследуется впервые. Обосновано идею, что результаты и состояние импортно-экспортных операций могут служить одними из составляющих в изучении динамики функционирования рынка культурных ценностей, выявлении тенденций его развития. **Выводы.** Функционирование рынка культурных ценностей является составной частью государственной политики в области культуры и касается частной ее стороны. В правовом поле рынок культурных ценностей не имеет надлежащего нормативного обеспечения. Деятельность органов власти в секторе импортно-экспортных операций с культурными ценностями в части классификации предметов не согласована. Констатируется, что динамика таких операций зависит от спроса на предметы коллекционирования, который, в свою очередь, формируется не только под влиянием культурных тенденций, но и зависит от общественно-политических и экономических процессов развития общества.

Ключевые слова: коллекции, культурные ценности, импорт, ввоз, экспорт, вывоз, рынок, спрос, динамика, функционирование.

Karpov Victor, Doctor of Historical Sciences, head of department of postgraduate and doctoral studies of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Import-export operations in the market of cultural valuables

The purpose of the study is to identify the dynamics of the functioning of the process of import and export of cultural property and its dependence on the effects of internal and external factors. **Research methods.** The choice of research strategies of the study of the dynamics of import-export operations in the market of cultural valuables depended on the available current information. The basis of the choice of study methods were the principles of systematic and integrated approach. The research methodology involve using the method of documentary analysis and synthesis and comparative analysis, which allowed to trace the development of the market of cultural valuables over time on the basis of study of import-export operations. The use of these methods of research contributed to obtaining the own theoretical results. The **scientific novelty** of the obtained results consists in the formulation and development of an actual topic, which in scientific terms has not received comprehensive and objective coverage and is investigated for the first time. The idea is based on the fact that the results and the state of import-export operations can serve as one of the components in the study of the dynamics of the functioning of the market of cultural valuables and the identification of trends of its development. **Conclusions.** Functioning of the market of cultural valuables is an integral part of state policy in the field of culture and concerns its private part. In the legal field, the market of cultural property does not have the proper regulatory support. Activity of the authorities in the sector of import-export opera-

tions with cultural valuables in terms of classification of objects is not coordinated. It is stated that the dynamics of such operations depends on the demand for collectibles, which in turn is formed not only under the influence of cultural and artistic tendencies, but also depends on the socio-political and economic processes of social development.

Keywords: collections, cultural valuables, import, export, market, demand, dynamics, functioning.

Актуальність теми. Дослідження динаміки вивезення та ввозу культурних цінностей є продовженням інтересу до вивчення ринку культурних цінностей, визначення його складових частин та чинників, що його формують та впливають на розвиток. Вивчення проблеми експертної діяльності в галузі культури і пов'язаної з цим оціночної діяльності ставить на порядок денний питання руху культурних цінностей, їх обігу в якості товарного значення як в Україні, так і за її межами, адже цей ринок має глобальний характер. Враховуючи той факт, що у такій постановці питання обігу культурних цінностей в Україні не вивчалася, вбачається актуальним студіювання окремих частин цього явища, зокрема проведення імпортно-експортних операцій.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналізують основні законодавчі та нормотворчі документи, які регламентують переміщення культурних цінностей через державний кордон України В. Бітаєв, В. Шульгіна, С. Шман [2]. Дисертаційне дослідження С. Шман [11], присвячене культурологічним аспектам державної експертизи культурних цінностей, також містить положення, що розкривають правовий характер переміщення та руху культурних цінностей. Вказані автори пов'язують свої дослідження правових основ імпортно-експортних операцій з культурними цінностями виключно у контексті їх експертної оцінки та визначення оціночної вартості, проте не досліджують становлення ринку культурних цінностей, а також у такому контексті питання ввозу та вивезення.

Ринкові відносини у сфері обігу культурних цінностей у полі зору вченого Б. Платонова. Він присвятив праці питанням колекціонування культурних цінностей та основам оціночної діяльності. Також Б. Платонов подає методи порівняльного аналізу та модель трьох активів у аналізі прибутковості творів мистецтва [7]. Багато уваги проблемам експертизи та оцінки культурних цінностей приділяє В. Індутний [3]. Постановку питання про виникнення ринку експертних послуг у царині культури та формування нової парадигми культурної індустрії здійснив В. Карпов [5].

Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей з позицій митної експертизи досліджує О. Калашнікова [4]. Дослідження цікаве тим, що, крім систематизованого аналізу та міждисциплінарного підходу до проблеми атрибуції та експертизи предметів історичного та культурного значення, визначення методики встановлення вартості творів мистецтва, наводяться нормативно-правові основи правового регулювання переміщення культурних цінностей через митний кордон України. За визначенням Т. Артюх [1], споживча цінність коштовностей як товару формується і розвивається в системі загальнолюдських цінностей і має відповідну ієрархічну структуру, яка ґрунтується на структурі потреб, ціннісних орієнтаціях і відносинах.

Загалом у більшості дослідників, які вивчають проблеми розвитку галузі культури, спостерігається інтерес, пов'язаний здебільшого із питанням оцінки культурних цінностей, і менше – із виникненням ринку загалом та у цьому контексті імпортно-експортних операцій зокрема.

Мета дослідження полягає у вивченні процесу ввозу (імпорту) та вивозу (експорту) культурних цінностей через державний митний кордон України, визначення його динаміки, тенденцій функціонування і залежності від впливів внутрішніх та зовнішніх чинників та правового забезпечення руху предметів.

Виклад основного матеріалу. Правовою основою імпортно-експортних операцій у царині культурних цінностей слугують вимоги Митного кодексу України [6]. Зокрема, відповідно до статті 69 зазначеного кодексу товари при їх декларуванні підлягають класифікації, тобто у відношенні товарів визначаються коди класифікаційних груп, зазначених в українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. До стадії декларування культурні цінності мають пройти процедуру оформлення дозволу на їх вивезення. Ця процедура регламентована Міністерством культури України. Стан правового забезпечення процесу ввезення та вивезення уже розглядався в контексті аналізу державної політики у сфері надання послуг з експертизи культурних цінностей [5].

Загалом імпортно-експортні операції на ринку культурних цінностей пов'язані із потребою поповнення колекцій або їх реалізації з метою отримання прибутку як в Україні так і на закордонних ринках. Хоча деякі дослідники стверджують, що інвестування у твори мистецтва є найбільш ефективним і практично відповідає грошовим інвестиціям, все ж доведено, що таке уявлення про потенціал колекціонування культурних цінностей є хибним. Тільки для незначної частки творів можна очікувати ефективності від інвестування, і у довготривалій перспективі [8, 86].

Державна фіскальна служба наводить дані щодо кількості вивезених з України та ввезених до України культурних цінностей [10]. Декларування культурних цінностей здійснюється виключно за кодами Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності в якій зазначені такі коди щодо культурних цінностей:

9701 – картини, малюнки та пастелі, повністю виконані вручну; колажі;

9702 – оригінали гравюр, естампів та літографій;

9703 – оригінали скульптур і статуеток;

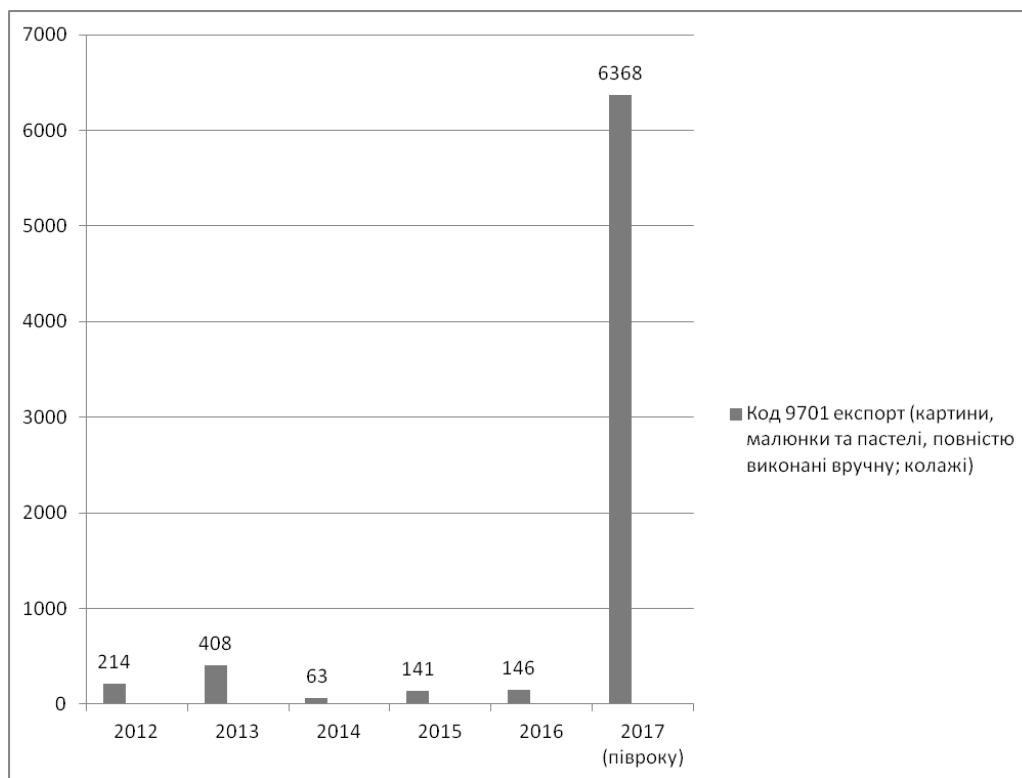
9704 – марки поштові чи гербові, поштові знаки гашені, поштовий папір, крім 4907;

9705 – колекції та предмети колекціонування;

9706 – предмети антикваріату віком понад сто років.

Здійснивши порівняльний аналіз класифікації, визначеної у Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення, затвердженого Кабінетом Міністрів України [9] та Державної фіскальної служби, викладеної в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, виявимо відсутність їх взаємозв'язку та відмінність за категоріями. Таку відмінність помітимо і у самому Порядку проведення державної експертизи – класифікація предметів експертизи відрізняється від класифікації об'єктів державної експертизи при визначенні розмірів плати за надані послуги з експертизи. Отже, можемо зазначити, що у сегменті контролю за переміщенням культурних цінностей через митний кордон нормативна база державних відомчих установ що здійснюють цей процес неузгоджена та функціонує відокремлено та не утворює систему.

За кодом 9701 до якого відносяться картини, малюнки та пастелі, повністю виконані вручну і колажі у 2016 році було імпортовано культурних цінностей на суму 955 тисяч дол. США, а експортовано на 146 тисяч дол. США. За півроку поточного 2017 року динаміка різко змінилася і імпорт склав 217 тис. дол. США, а експорт 6 368 тис. дол. США. Зазначимо, що ціни наводяться за експертною оцінкою (Рис. 1).

Рис. 1. Динаміка показників експорту картин, малюнків та пастелей, виконаних вручну

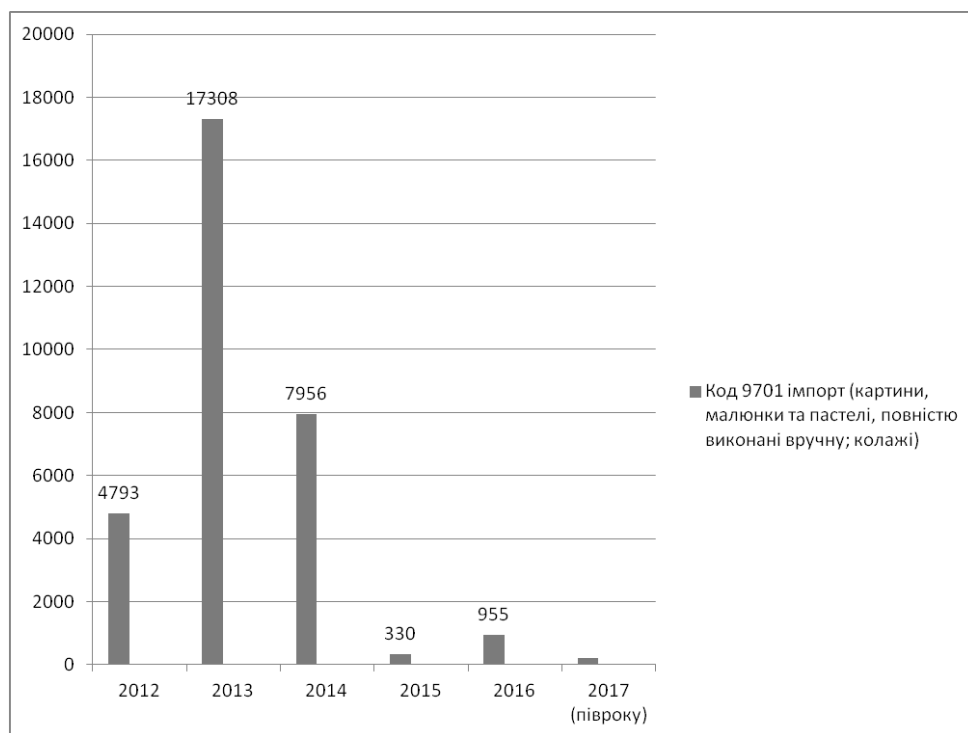
Оригінали скульптур і статуеток у 2016 році було ввезено на суму 57 тис. дол. США, а вивезено на 27 тис. дол. США. У 2017 році така тенденція продовжилася – було завезено за півроку предметів на суму 26 тис., а вивезено на одну тисячу дол. США. Марки тільки вивозяться – у 2016 році на 9 тис., а у 2017 на 8 тис. за півроку. Колекції та предмети колекціонування у 2016 році було завезено на суму 103 тис. дол. США, а експортовано на одну тисячу і тенденція ввезення переважає також і у 2017 році – імпортовано предметів на суму 17 тисяч і нічого не вивезено за півроку. Це стосується й предметів антикваріату віком понад 100 років. Такі предмети тільки завозяться. У 2016 році на суму 191 тис. дол. США, а у 2017 році всього на 4 тис. дол. США. Переміщення гравюр, естампів та літографій в останні роки не відбувається.

За останні п'ять років відбувалася стагнація експортно-імпортних операцій з культурними цінностями. З 2013 року відбулося різке падіння ринку і хоча спостерігається певне його пожвавлення в останні два роки все ж до обсягів 2013 року ще далеко. Зокрема, якщо у 2012 році було імпортовано картин на суму 4 793 тис. дол. США, у 2013 році на 17 308, а вже у 2014 на 7 956 і 2015 році – всього на 330 тис. дол. США. Така ж ситуація і з скульптурами – у 2012 році ввезено на суму 900 тис., у 2013 на 2250, а вже 2014 – 200 і 2015 – 37 тис. дол. США (Рис.2).

Дослідження динаміки імпортно-експортних операцій на ринку культурних цінностей є неповним без відомостей про надання дозволів на вивезення творів. Міністерство культури не формує базу даних про кількість вивезених предметів та їх оціночну вартість і тому здійснити порівняльний аналіз руху культурних цінностей неможливо. На відміну від Державної фіскальної служби України, яка надала вичерпну інформацію у стислі строки, отримати інформацію з даного питання від Мінкультури на момент публікації матеріалу не вдалося [12].

Проте навіть із такими обмеженнями вдалося розкрити офіційну частину динаміки імпортно-експортних операцій з культурними цінностями, яка свідчить про зниження попиту і падіння ринку.

Зниження попиту на культурні цінності пояснюється загальним падінням економіки країни в результаті зовнішнього агресивного впливу на суспільно-політичні та економічні процеси в державі та внутрішніх трансформацій, які призвели до перерозподілу руху грошових потоків відповідно до ситуації. Різкий ріст показників експорту картин цьому надає підтвердження – відбувається переведення товару у форму грошових коштів, що продиктовано потребою власників.

Рис. 2. Динаміка показників імпорту картин, малюнків та пастелей, виконаних вручну

Наукова новизна роботи полягає у постановці і розробці актуальної теми, яка в науковому вимірі не одержала всебічного й об'єктивного висвітлення та досліджується вперше. Обґрунтовано ідею, що результати та стан імпортно-експортних операцій можуть слугувати одним із складових у вивченні динаміки функціонування ринку культурних цінностей, виявленні тенденцій його розвитку.

Висновок. Функціонування ринку культурних цінностей є складовою частиною державної політики в галузі культури і стосується приватної її частини. У правовому полі ринок культурних цінностей не має належного нормативного забезпечення. Діяльність органів влади у секторі імпортно-експортних операцій з культурними цінностями в частині класифікації предметів не узгоджена. Динаміка таких операцій залежить від попиту на предмети колекціонування, який, у свою чергу, формується не тільки під впливом культурно-мистецьких тенденцій, а й залежить від суспільно-політичних та економічних процесів розвитку суспільства. Очевидно, що різке зростання кількості вивезених картин пояснюється попитом на українське мистецтво за кордоном та лібералізацією політики щодо експорту культурних цінностей з боку центрального органу виконавчої влади у сфері культури.

Література

1. Артюх Т.М. Діагностика та експертиза коштовностей: [підручник] /Артюх Т.М.. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, Альтпрес, 2003. – 448 с.; іл.. 40 с.; Артюх Т. М. Товарознавча експертиза ювелірних коштовностей. Теорія і практика: Монографія / Артюх Т.М. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 303 с.
2. Бітаєв В.А. Методичні засади експертного дослідження культурних цінностей: [навч.-метод. посібник] / Бітаєв В.А., Шульгіна В.Д., Шман С.Ю.. – К.: НАКККІМ, 2010. – 128 с.
3. Індутний В. В. Дистрибутивна теорія оцінки пам'яток культури / В. В. Індутний // Коштовне та декоративне каміння. – 2008. – С. 2-18; Індутний В. В. Оцінка культурних цінностей / В. В. Індутний, Е. В. Чернявська, С. М. Шкляр. – К.: АЯКС ПРІНТ, 2006. – 608 с.; Індутний В. В. Оцінка пам'яток культури / В. В. Індутний. – К.: СПГД Моляр С. В., 2009. – 537 с.; Індутний В. В. Проект "Протокол цивілізації", як основа єдиної інтернаціональної системи паритетної оцінки пам'яток культури // Охорона культурної спадщини: аспекти соціокультурної взаємодії: матеріали науково-практичної конференції в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтва 5 – 6 червня 2014 року. – К.: НАКККІМ. – 2014. – с.116; Індутний В. В. Формула Ральфа Хартлі й прогнозування вартості пам'яток культури / В. В. Індутний // Культура і сучасність. – 2014. – № 1. – С. 70-77; Індутний В.В. Атрибуція та експертиза портрета Івана Мазепи з колекції Національного музею історії України / Індутний В.В., Походяща О.Б. // Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: матеріали Міжн. н.-практ. конф., м. Київ ... / редкол.: В.Г.Чернець (голова) та ін. – К.: НАКККІМ, 2017. – С.105-114.

4. Калашникова О. Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей: [підруч.] / О. Л. Калашникова. – К. : Знання, 2006. – 497 с.; Калашникова О.Л. Методика ідентифікації культурних цінностей в Таможенній службі України // Проблеми збереження, консервації, реставрації та експертизи музейних пам'яток. Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2005. – С. 125; Калашникова О. Л. Ідентифікація та вартісна оцінка культурних цінностей: [навч. посіб.] / О. Л. Калашникова. – К., 2006. – 287 с.
5. Карпов В. Державна політика у сфері надання послуг з експертизи культурних цінностей / Карпов В. // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва: наук. журнал. – К.: Міленіум, 2017. – № 2. – С.19–26.
6. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
7. Платонов Б. О. Колекціонування культурних цінностей / Б.О. Платонов. – К.: НАКККІМ, 2016. – 108 с.; іл.; Платонов Б. О. Модель трьох активів – ефективний інструмент оцінювача при аналізі вартості культурних цінностей / Б. Платонов // Культура і сучасність : альманах. – К. : Міленіум, 2013. – №2. – С. 96-102; Платонов Б. О. Новації в навчанні оцінювачів культурних цінностей. Модель трьох активів / Б. О. Платонов. – К., 2013; Платонов Б. О. Основи оціночної діяльності / Б. О. Платонов. – К.: НАКККІМ, 2013. – 227 с.; Платонов Б. О. Оцінка культурних цінностей – методи порівняльного підходу / Б. Платонов // Оціночна діяльність. – 2011. – №3-4, 12. – С. 68-71.
8. Платонов Б. Аналіз прибутковості творів мистецтва // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва: наук. журнал. – К.: Міленіум, 2017. – № 1. – С.86 – 90.
9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення" від 26 серпня 2003 р. № 1343 – Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-p>.
10. Про розгляд запиту // Лист Державної фіскальної служби України від 19.06.2017 № 7809/Г/99-99-07-03-01-14 / поточний архів автора.
11. Шман С.Ю. Культурологічні аспекти державної експертизи культурних цінностей в сучасній Україні: дис. ... канд. культ.: 26.00.01 / Шман Світлана Юріївна; Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2013. – 192 с.
12. Щодо надання інформації // Лист Міністерства культури України від 03.07.2017 № 548/26-1/55-17 / поточний архів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

References

1. Artyuk, T.M. (2003). Diagnostics and expertise of jewels. K.: Kyiv. nats. torh.- ekon. un-t, Al'tpres [in Ukrainian]; Artyuk, T.M. (2005). Commodity expert examination of jewelry. Theory and practice. K.: Kyiv. nats. torh.- ekon. un-t [in Ukrainian].
2. Bitayev, V.A., Shulgina, V.D., Shman, S.Yu. (2010). Methodological principles of expert research of cultural values. K.: NAKKKIM [in Ukrainian].
3. Indutny, V. V. (2008). Distributive theory of cultural monuments estimation. Precious and decorative stones, 2-18 [in Ukrainian]; Indutny, V.V. (2006). Evaluation of cultural values. K.: AJAKS PRINT [in Ukrainian]; Indutny, V.V. (2006). Score cultural attractions. K.: SPD Molir S.V. [in Ukrainian]; Indutny, V.V. (2014) Project "Protocol of civilizations" as the basis of a united international system of parity assessment of cultural monuments / Protection of cultural heritage: aspects of socio-cultural interaction: materials of a scientific and practical conference at the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts on June 5-6, 2014), p. 116. K.: NAKKKIM [in Ukrainian]; Indutny, V.V. (2014). Formula Ralph Hartley and forecasting the value of cultural monuments. Kul'tura i suchasnist', 1, 70-77 [in Ukrainian]; Indutny, V.V. (2014). Indutny, V.V., Pokhodyacha, O.B. (2017) Attribution and expertise of the portrait of Ivan Mazepa from the collection of the National Museum of Ukrainian History. Museums and Restoration in the Context of Preserving the Cultural Heritage: Materials Int. n.-pract Conf., Kyiv, Ukraine ... / redcologist: V.G. Chernets (head), etc. K.: NAKKKIM), pp. 105-114 [in Ukrainian].
4. Kalashnikova, O. L. (2006). Basics of art criticism and valuation of cultural values. K.: Znannya [in Ukrainian]; Kalashnikova, O.L. (2005) Methodology of identification of cultural values in the Customs Service of Ukraine. Problems of conservation, conservation, restoration and examination of museum sights. Abstracts of the V International Scientific and Practical Conference), p. 125. K. [in Ukrainian]; Kalashnikova, O. L. (2006). Identification and cost estimation of cultural values. K. [in Ukrainian].
5. Karpov, V. (2017). State policy in the field of rendering services for the examination of cultural values. Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadrov kul'tury i mystetstva: nauk. zhurnal. K.: Milenium, 2, 19 – 26 [in Ukrainian].
6. Customs Code of Ukraine. Retrieved from: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 [in Ukrainian].
7. Platonov, B. (2016). Collection of cultural values. K.: NAKKKim [in Ukrainian]; Platonov, B. (2013). A model of three assets is an effective valuator tool when analyzing the value of cultural assets. Kul'tura i suchasnist'. K.: Milenium, 2, 96-102 [in Ukrainian]; Platonov, B. (2013). Novices in the training of appraisers of cultural values. Model of three assets [in Ukrainian]; Platonov, B. O. (2013). Fundamentals of valuation activity K.: NAKKKim [in Ukrainian]; Platonov, B.O. (2011). Evaluation of cultural values – methods of comparative approach. Otsinochna diyal'nist', 3-4, 68-71 [in Ukrainian].
8. Platonov, B. (2017). Analysis of the profitability of works of art. Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadrov kul'tury i mystetstva. K.: Milenium, 1, 86 – 90 [in Ukrainian].
9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Procedure for Conducting State Examination of Cultural Values and Fees for its Implementation" dated August 26, 2003 No. 1343. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-p>. [in Ukrainian].
10. On consideration of the request. Letter of the State fiscal service of Ukraine dated June 19, 2017 No. 7809 / G / 99-99-07-03-01-14 . Current author's archive [in Ukrainian].
11. Shman, S.Yu. (2013). Cultural Aspects of State Examination of Cultural Values in Contemporary Ukraine. Extended abstract of candidate's thesis. K. [in Ukrainian].
12. Щодо надання інформації // List of the Ministry of Culture of Ukraine dated on 07/3/2017? 548 / 26-1 / 55-17 / current archives of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.07.2017 р.